

Kamila Koziol

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0002-2435-1062

Traktat *Naehun* jako kanon nauk moralnych dla kobiet i jego znaczenie w XV-wiecznej Korei

The Role of *Naehun* as a Moral Primer for Educating Women in XVth Century Korea

Abstract

The subject of the analysis is a fifteenth-century staple of Korean literature, *Naehun* (*Instruction for the Inner Quarters*). The book is a record of moral and life teachings for women from the court elite, and was created by Queen Sohye, based on various Chinese sources and biographies. In it, the original teachings and parables written in classical Chinese (*hanmun*) were accompanied by the translation into Korean. The vernacular version added to the text proves that it had an important educational role for people from various social strata, beyond the circle of aristocracy. Falling in line with the Confucian tradition, ethics teachings are integrated with lessons on ceremonial rites, and morals are taught through recalling patterns of behavior from the legendary and mythical Chinese traditions, with the dominant role of the lives of famous women. The educational aspect of the text covers many areas of domestic life, including admonitions on managing a household, family life and children's education. *Naehun* has a prominent place in the cultural heritage of Chosŏn Korea, and is valued as a conscious representation of the world of women, their needs and expectations, canons of feminine knowledge and morality.

15세기 한국 여성을 위한 도덕적 교훈서 <내훈>과 의미

요약

본 논문에서는 중국의 다양한 자료와 일화를 바탕으로 궁중 여성인 저자가 그 시대 엘리트 여성들을 위해 편찬한 도덕적 생활 규범서인 '내훈'을 연구해 본다. 내훈은 저자가 여러 책의 요긴한 부분을 간추려 만든 작품인데, 한문으로 된 원문을 한글로 옮겨 간행한 까닭에 지배층을 포함한 다른 사회 계층에게도 교육적으로 중요한 역할을 했다고 말할 수 있다. 유교적 전통이라는 점에서 윤리학은 예의법질과 한데 어울려 있고, 중국 고대 전통 신화와 전설에 등장한 특히 유명한 여성들의 예를 바탕으로 도덕적 논거를 들고 있다.

내훈의 교육적인 장점은 옛날 생활의 여러 분야가 포함되어 있고, 집안일과 가정 생활, 아이의 훈육과 같이 사람의 인생이나 주변 환경을 형성하는 실용적인 사안도 들어가 있다는 것이다. 과거의 한국 문화 유산인 ‘내훈’은 여성들의 세상과 그를 향한 욕구, 기대감, 그리고 여성의 지식과 관습의 규범을 인식하여 묘사함으로써 현재까지 그 가치를 인정받고 있다.

Keywords: *Naehun*, Queen Sohye, women’s education, *Sohak*, literary education, *yŏllyŏ*, Chosŏn

키워드: 내훈, 소혜왕후, 소학, 열녀, 어문교육, 여학, 유교, 조선시대

Słowa kluczowe: *Naehun*, królowa Sohye, edukacja kobiet, *yŏllyŏ*, *Małe nauczanie*, konfucjanizm, Chosŏn

Wprowadzenie

Na przełomie XIV i XV w., a więc w początkach panowania nowej dynastii Chosŏn (조선, 朝鮮; 1392–1910) status społeczny kobiet i ich rola zaczęły podlegać zauważalnym zmianom. Zmiany te, w porównaniu z okresem panowania dynastii Koryŏ (고려, 高麗; 918–1392), trwającym blisko pięć stuleci, wynikały nie tyle z powodów dynastycznych, co raczej z gruntownego przewartościowania ideologicznych podstaw władzy państwowej i ustroju społecznego. W okresie panowania dynastii Chosŏn wpływy buddyzmu uległy znacznemu ograniczeniu, a system konfucjański stał się jedynym fundamentem władzy państwowej, kanonem etyki oraz źródłem prawodawstwa. W tej nowej sytuacji nasiliły się tendencje do tworzenia społeczeństwa, w którym patriarchalnie ukonstytuowana rodzina miała tworzyć hierarchiczny układ znacznie ograniczający prawa i przestrzeń mobilności społecznej kobiet.

We wcześniejszym okresie Koryŏ dominująca w państwie religia buddyjska otwierała znacznie więcej możliwości publicznej aktywności kobiet i nie zamykała ich w wąskim kręgu domowym, rodzinnym czy też klanowym. Kobiety mogły uczestniczyć na równi z mężczyznami w rytuałach świątynnych i różnego rodzaju uroczystościach dworskich. Posiadały one również prawo do dziedziczenia na równi z męskimi członkami rodu, co często prowadziło do

zawierania małżeństw, w których stroną zewnętrzną, przyjmowaną do kręgu rodzinnego, był pan młody – mogło to zapobiegać rozdrabnianiu majątności. Ponadto, pozostając po zamążpójściu w obrębie swojej rodziny, kobieta zachowywała silniejszą pozycję niż w przypadku przeniesienia się do domostwa męża. Ta druga sytuacja była bardziej zgodna z doktryną konfucjańską i silniej utrwalona w tradycji społecznej. Oprócz tego kobiety cieszyły się – w pewnym zakresie – większą wolnością wyboru przyszłego małżonka, a w rodzinach opartych na wielożeństwie wszystkie żony posiadały podobny status¹.

Zmiana tej sytuacji nastąpiła w 1413 r., wraz z wprowadzeniem legislacji, która różnicowała status małżonki i konkubiny, przyznając jedynie dzieciom tej pierwszej prawo dziedziczenia². Zaczęto również poddawać ostracyzmowi wdowy pragnące ponownie wstąpić w związek małżeński. Ostatecznie w 1477 r. wprowadzono edykt zakazujący ponownego zamążpójścia, który m.in. synom wdów ponownie wступujących w związek małżeński zamykał drogę do kariery urzędniczej³.

Przyjęcie konfucjanizmu jako doktryny państwowej doprowadziło także do zaostrzenia norm moralnych stosowanych względem kobiet. Zaczęto wówczas narzucać im ideał kobiety cnotliwej, czyli *yöllyö* (열녀, 烈女). Powinnością tak definiowanej – pod względem etycznym i hierarchicznym – kobiety była podległość najstarszemu bądź najgodniejszemu męskiemu członkowi rodu, określana mianem *samjongjido* (삼종지도, 三從之道)⁴, czyli „drogą trzech podległości”: wobec ojca (*chaega-chongbu*, 재가종부, 在家從父), wobec męża (*chök-in-chongbu*, 적인종부, 適人從夫), a w razie owdowienia

¹ Yoo Theodore Yun, *Women of Chosön Korea*, [w:] *The Politics of Gender in Colonial Korea: Education, Labor, and Health, 1910–1945*, University of California Press, Berkeley 2008, s. 21.

² Deuchler Martina, *The Confucian Transformation of Korea: A Study of Society and Ideology*, Harvard University Press, Cambridge 1992, s. 236.

³ Maynes Katrina, *Korean Perceptions of Chastity, Gender Roles, and Libido: From Kisaengs to the Twenty First Century*, „Grand Valley Journal of History” 2012, t. 1, nr 1, s. 4.

⁴ Yoo Theodore Yun, *Women of Chosön Korea*, s. 19–20.

wobec najstarszego syna (*pusa-chongja*, 夫死從子, 夫死從子)⁵. Az do końca panowania dynastii Chosŏn konfucjanizm, wraz z jego systemem organizacji państwa, dworu i społeczeństwa, stanowił główny fundament etyczny, prawny oraz religijny władzy królewskiej, co później w dobie modernizacji stawało się coraz bardziej jaskrawym anachronizmem.

Zmiany w prawie spadkowym polegające na uprzywilejowaniu najstarszego syna doprowadziły do dalszej marginalizacji statusu kobiety w rodzinie i w sferze społecznej. Uczni konfucjańscy kładli ogromny nacisk na przestrzeganie hierarchii w obrębie rodziny, którą uważali za odzwierciedlenie porządku społecznego. Innym bardzo rygorystycznym ograniczeniem swobody kobiet, które wprowadzono u progu XV w., był nakaz pozostawania w kręgu domowym i niemożność swobodnego poruszania się poza domem. Zakazano im m.in. odwiedzania świątyń buddyjskich – wyjątkiem było uczestnictwo w obrzędach ku czci przodków, a konfucjańscy moralisci nalegali na odseparowanie płci w sferze publicznej. Kodeks *Kyŏngguk taejŏn* (경국대전, 經國大典), który wszedł w życie w 1485 r., wprowadzał kolejne restrykcje wobec kobiet, zakazując im m.in. jazdy konnej, gier i zabaw w plenerze i udziału w innych wydarzeniach publicznych, a karą za naruszenie prawa mogła być nawet chłosta⁶.

Ograniczenia te, co zrozumiałe, najmocniej i w pierwszej kolejności dotknęły kobiety z rodzin *yangbanów*⁷. Wyjątkiem od tej reguły były kurtyzany *kisaeng* (기생, 妓生), które mogły uczestniczyć w wydarzeniach publicznych, oraz szamanki *mudang* (무당, 巫堂), często wzywane do odprawiania rytuałów w domach i w związku z tym poruszające się w miarę swobodnie po zamieszkiwanej okolicy. Mimo że w XV-wiecznej Korei obowiązywały także pewne prawa chroniące kobiety, np. uniemożliwiające wyrzucenie ich z domu męża lub pozwalające im samym wnieść

⁵ W rzeczywistości te chińskie sentencje zdaniowe, funkcjonujące w systemie *hanmun*, mają znaczenie: „W domu rodzinnym podlega się ojcu, po przeniesieniu się do domu męża podlega się mężowi, a po tym, jak mąż umrze, podlega się zwierchnictwu najstarszego syna”.

⁶ Maynes Katrina, *Korean Perceptions...*, s. 4.

⁷ *Yangban* (양반, 兩班) – szlachta koreańska.

o rozwój⁸, to nigdy nie zostały wprowadzone prawa umożliwiające im pełny udział w życiu publicznym i społecznym.

Również aktywność w dziedzinie literatury była w tym okresie głównie intelektualnym przywilejem mężczyzn. Kobiety mogły się realizować w tym zakresie na o wiele mniejszą skalę ze względu na ograniczony dostęp do wykształcenia w dziedzinie klasyki chińskiej. Niemniej jednak także tutaj pojawiły się wyjątki w postaci twórczości znanych z imienia poetek⁹. Tego rodzaju postawa społeczna zawierała się w znanym powiedzeniu *namhak-yömaeng* (남학여맹, 男學女盲): „wykształcony mężczyzna – niedouczona kobieta”, upowszechnianym we wczesnym okresie panowania dynastii Chosŏn. Nawet wykształconym kobietom nie wypadało przyznawać się poza najbliższą rodziną do znajomości klasyków¹⁰. W ramach tak pojętego stereotypu uważano, że kobietom wystarczy znajomość podstawowych zasad regulujących interakcje społeczne, opisanych w *Samgang haengsil-to* (삼강행실도, 三綱行實圖), czyli *Ilustrowanej księdze trzech zasad postępowania*.

Samgang haengsil-to to jeden z najczęściej upowszechnianych tekstów propedeutycznych w zakresie podstaw etyki i wychowania w okresie Chosŏn. Został on po raz pierwszy wydany w 1434 r. w klasycznym języku chińskim. Kolejne edycje, tym razem już dwujęzyczne – czyli w oryginalnej wersji w systemie *hanmun* oraz w tłumaczeniu na język koreański – pochodzą z 1481 r., a wersja

⁸ Żona nie mogła zostać odprawiona w sytuacji, gdy nie miała żadnej rodziny, do której mogłaby się udać, gdy ukończyła wraz z mężem okres trzyletniej żałoby po teściach lub gdy mąż znacząco się wzbogacił w trakcie trwania małżeństwa. Rozpatrzenie rozwodu z powodztwa kobiety było możliwe wówczas, gdy udowodniono, że mąż zmuszał ją do cudzołóstwa, sprzedął innemu mężczyźnie, popełnił kazirodztwo z własną teściową oraz gdy podniósł rękę na rodziców lub dziadków żony. Por. Yoo Theodore Yun, *Women of Chosŏn Korea*, s. 30.

⁹ Należała do nich m.in. *kisaeng* Hwang Chin-i (황진이, 黃眞伊), autorka zachowanych do dziś tradycyjnych poematów *sijo* (시조 時調, „pieśni pór roku”), czy też Hŏ Nansŏlhŏn (허난설헌, 許蘭雪軒), autorka licznych *hansi* (한시, 漢詩) – koreańskiej poezji tworzonej w języku chińskim.

¹⁰ Deuchler Martina, *Propagating Female Virtues in Chosŏn Korea*, [w:] *Women and Confucian Cultures in Premodern China, Korea, and Japan*, red. Ko Dorothy, Haboush Kim JaHyun, Piggott Joan R., University of California Press, California 2003, s. 150.